

İstanbul'un Sosyo-Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Bölgelerindeki Devlet Okullarında Çalışan İlkokul Öğretmenlerinin Online Eğitim Deneyimleri

Deniz Dursun

Giriş

Bu araştırmada, Covid-19 sürecinde eğitimin dönüşümünün, öğretmenlerin pratiklerini nasıl etkilediğini incelemeyi amaçladım. “Pandemi zengin-fakir ayırt etmiyor” söyleminin karşısına pandeminin sınıfsal bir olgu olduğu gerçeğini koyarak bu süreçte öğrencilerin eğitim olanaklarına erişimi araştırdım. Uzaktan eğitime ulaşamayan 4 milyon öğrencinin varlığı¹ ve salgın öncesi eğitimde yaşanan eşitsizliklerin bu dönemde arttığına dair haberler² araştırmanın şekillenmesinde önemli yer tuttu.

Araştırma kapsamında sorduğum sorular, öğretmenlerin online eğitime geçişle birlikte değişen öğretme alışkanlıklarına, öğrencilerle iletişimlerine, derslerin verimliliğine, öğrencilerin algı kapasiteleri ile internete ve ders materyallerine erişim imkânlarına dairdi. Araştırmanın amaçlarından biri de yüz yüze eğitim ile online eğitimi akademik başarı ve eğitime erişimin yanı sıra, pedagojik açıdan da kıyaslamak, ilkokul çağındaki çocuklar için okulun anlamını ve okula duydukları ihtiyacı öğretmenlerin gözünden dinlemektir. Araştırmada görüşmecilerin yalnızca deneyimlerinden faydalandım, adlarını ve çalıştıkları okulları gizli tuttum.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma Gazi Mahallesi, Dolapdere, Kuştepe ve Esenyurt'ta çalışan yedi ilkokul öğretmeniyle yaptığım derinlemesine görüşmeleri veri olarak alıyor. Görüşmecilere araştırmanın tasarımı esnasında sosyal medyada yaptığım bir duyuru ile ulaştım. Öğretmenlerin çalışmaya dahil edilmesi aşamasında göz önüne aldığım kıstas, İstanbul'un görece “dezavantajlı” kabul edilebilecek semtlerinde öğretmenlik yapıyor olmalarıydı. Bu yolla, pandemi sürecinde tüm hükümet kaynakları tarafından şiar haline getirilen “aynı gemide olma” durumunun geçerliliğini ve eğitime ulaşma olanaklarının sınıfsallığını sorguladım.

Katılımcı öğretmenlere yapılandırılmış görüşme yöntemiyle hazırladığım beş soru yönelttim. Görüşmeleri, 2021'in Ocak ve Şubat aylarında ve pandemi koşulları sebebiyle çevrimiçi platform ile (Zoom üzerinden) gerçekleştirdim.

1. Gazete Duvar, “Online eğitim: 4 milyon öğrenci uzaktan eğitime ulaşamıyor”, erişim: 25 Kasım 2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/online-egitim-4-milyon-ogrenci-uzaktan-egitime-ulasamiyor-haber-1504917>. Gazete Duvar, “Online eğitim: 4 milyon öğrenci uzaktan eğitime ulaşamıyor”.

2. Gazete Duvar, “Pandemi döneminde eğitim: ‘Bir boşluğa bakıyor gibiyiz’”, erişim: 29 Aralık 2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/pandemi-doneminde-egitim-bir-bosluga-bakiyor-gibiyiz-haber-1508335>. Gazete Duvar, “Pandemi döneminde eğitim: ‘Bir boşluğa bakıyor gibiyiz’”.

Katılımcıların yaş ve cinsiyet dağılımları şu şekildedir:

Cinsiyet	Yaş	Semt
Kadın	31	Gazi Mahallesi
Erkek	36	Gazi Mahallesi
Kadın	39	Dolapdere
Erkek	47	Dolapdere
Kadın	33	Kuştepe
Erkek	27	Kuştepe
Kadın	28	Esenyurt

3. Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 22-23.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin eğitime ilişkin perspektifleri

“Sosyalleşmeyi de aslında okulda öğreniyorlar.” (Kadın, 28, Esenyurt)

Araştırmaya göre öğretmenler, özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar için okulun sosyalleşme açısından önemli bir yeri olduğunu söylüyor. Okulda kendini sosyal anlamda var eden ve toplumsal hayattaki kimliğini oluşturup tanımaya başlayan çocuk, burada derslere dair temel bilgilerin yanı sıra gündelik hayattaki ilişkilenmelerinden çeşitli ideolojilerin aktarımına kadar birçok şeyi öğretmenleri ve arkadaşları aracılığıyla öğreniyor.³ Fiziki temas ise bu öğrenmenin daha kesintisiz ve sağlıklı biçimde gerçekleşmesini sağlıyor. Öğretmenler, öğrencilerle temaslarının azalmasının, öğrencilerin sosyal gelişimini de bir bakıma zora soktuğunu düşünüyor. Özellikle tenefüslerin önemini hatırlatan öğretmenler var. 10 dakikalık bu aralar, öğrencilerin zihinlerini boşaltmalarını/toparlamalarını ve arkadaşlarıyla etkileşimde kalmalarını sağlayan bir ihtiyaç. Ancak online eğitimde bu mümkün değil. Bilgisayar başında girilen derse evin içinde bir müddet ara vermek teneffüsle aynı etkiyi yaratmıyor.

“Demokratik ve öğrenci odaklı bir sınıf iklimi yaratma gayretindeyiz.” (Kadın, 31, Gazi Mahallesi)

Demokratik ve öğrenci odaklı, öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri/etmeyi öğrenebilecekleri bir sınıf iklimi yaratma gayretinde olduklarının altını çizen öğretmenlerden her biri bunu sağlamak için kendince farklı yollar izliyor. Örneğin sınıf içinde iş bölümünün önemi, öğretmenler tarafından vurgulanan başlıklardan biri. Tahta temizliğinden sıraların düzenlenmesine, kitapların dağıtılmasından çöplerin atılmasına kadar her öğrenciye görevler vermek, öğrencilerin bir yandan sorumluluk bilincini geliştirirken bir yandan da gerek öğretmenle gerekse birbirleriyle olan iletişimlerini güçlendiriyor.

Öğretmenlerin anlatılarına göre sınıf ortamı, otorite ve aşırı serbestlik arasındaki dengeyi tutturmayı gerektiriyor. Onlar için derse katılmaya

istekli olmayan öğrencileri tamamen kendi hallerine bırakmak kadar derse katılmaları için öğrenciler üzerinde baskı kurmak da yanlış bir tutum. Öğretmenler online eğitim sürecinde belki de en çok bu konuda zorlandıklarını söylüyorlar. Kimi öğretmenler her derste her öğrenciye eşit söz hakkı vermenin mümkün olmadığını ve her öğrencinin de derse katılmaya aynı oranda istekli olmadığını anlatıyor.

“Hem mesleki anlamda yetkin hem de sevgi dolu olabiliriz.” (Erkek, 47, Dolapdere)

Öğretmenler ders dışında öğrencilerin (okul içindeki ve dışındaki) sorunlarını dinlediklerini ve onlarla sohbet ettiklerini söylüyor, öğretmenin tek görevinin öğrenciye akademik bilgiyi iletme olmadığını belirtiyorlar. Yani öğretmenin işi matematik, coğrafya, dilbilgisi, tarih öğretmekle bitmiyor. İşleri sadece bu konuları ağırbaşlılıkla ve yetkinlikle öğretmelerini değil, aynı zamanda toplumsal adaletsizliklerin üstesinden gelme mücadelesine katılmalarını da gerektiriyor.⁴

Burada lafı açılmışken öğretmenlere adaletsizliklerin üstesinden gelme mücadelesine katılmanın onlar için ne anlama geldiğini soruyorum. İçlerinden birisi her sabah, hangi ders olursa olsun, ilk 10 dakikayı ülkeye, gündeme, okula ve öğrencilerin hayat beklentilerine dair sohbet etmeye ayırdığını söylüyor:

“Akşam haberleri izleyip izlemediklerini soruyorum mesela. İzlediyse dikkatini çeken şeyi anlatmaya başlıyor çocuk, sonra hep birlikte onun üzerine konuşuyoruz ve mutlaka yaşadığımız yere temas ediyor bu konuşmalar. Doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü öğretmek için de uğraşıyorum bir yandan. Türkçe ya da Hayat Bilgisi derslerinde özellikle, önemli bulduğum yazarlardan, şairlerden ya da tarihi karakterlerden örnek vermeye özen gösteriyorum.” (Erkek, 36, Gazi Mahallesi)

Ders kitaplarının yazarlara ve şairlere yer verme konusunda her sene biraz daha geliştiğinden bahseden öğretmene göre, dersi öğrencilerin rol model alabilecekleri kişilerin hayatlarından örneklerle işlemek oldukça önemli. Öğrenciler, hikayelerle desteklenen bilgileri daha kolay kavriyor ve hayata geçiriyorlar. Bu yol, teorinin pratikte neye denk düştüğünü anlamaları açısından da önemli bir yer teşkil ediyor.

“Biz çocuklara haklarını aramaları, haklarının neler olduğunu bilmeleri gerektiğini öğretmek istiyoruz.” (Kadın, 33, Kuştepe)

Bir diğer öğretmen grev hakkından bahsediyor. Seneler önce greve çıktıklarında gelen eleştirilerden bahsederek şunları söylüyor:

“Bize ‘siz öğrencilerin eğitimini düşünmüyor musunuz hiç? Derslere girmediğinizde bu çocuklar ne olacak?’ diyen çok fazla insan oluyordu. Hatta kimi zaman telefon edip yakınan velilere bile derdimizi anlatmaya çalıştık. Ki seviniyorduk bir veli bu sebeple bizi aradığında. ‘Çocuğunun okulunda olup biteni biliyor, il-

4. Paulo Freire, *Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar*, İstanbul, Yordam Kitap, 2019, s. 129.

gili alakalı demek ki' diyorduk, açık konuşmak gerekirse sık rastladığımız bir veli profili değildir bu. Dilimiz döndüğünce grevin anlamını anlatıyorduk. Hak aramanın bir yolu bu sonuçta. Biz çocuklara da haklarını aramaları, haklarının neler olduğunu bilmeleri gerektiğini öğretmek istiyoruz. Haklarla, ödevlerle, sorumluluklarla ilgili bölümler var ders kitaplarında. Öyle lafını geçirmekle, sayfayı çevirmekle iş bitmiyor ki. Sanki bize yapılan muamele çok iyiymiş, çocukların kaliteli eğitime ulaşmasındaki tek engel bizim grevimizmiş gibi davranan da çok oluyordu. Bunun böyle olmadığını tek tek anlatmaya çalışmak, grevden sonra çocukların anlayabileceği bir üslupla sınıfa da taşımak bu konuyu, bunlar önemli, kıymetli şeyler. Tabii yorucu da. Ama benim aklıma bu geliyor adaletsizliklerin üstesinden gelme mücadelesi deyince mesela.” (Kadın, 33, Kuştepe)

5. Tahir Yılmaz, Eğitim Ekonomi İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014; 38. Yılmaz, Eğitim Ekonomi İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım, 41.

Görüştüğüm öğretmenler arasında 20 yıldır bu işi yapanlar da var, meslekte yeni olduğunu söyleyenler de. Çalışma yılları arasındaki bu fark, mesleğe ilişkin tecrübe ve birikimlerde de farklılığa sebep oluyor. Mesleğini uzun yıllardır sürdüren öğretmenlerin birçoğu, öğretmenliğe başladıkları günden beri benzer bölgelerde görev yapıyor. Örneğin sekiz yıl Tarlaş'ında çalıştıktan sonra Gazi Mahallesi'nde çalışmaya başlamış öğretmenler var. Aynı şekilde Mardin'de görev yaptığı dört yılın ardından şimdi Kuştepe'de çalışan bir öğretmen de görüşmeciler arasında. Bu öğretmenler yıllardır sosyo-ekonomik ve kültürel olarak benzer profildeki öğrencilerle vakit geçirdiklerinden, onları günden güne daha iyi tanıdıklarını, onların eksikliklerini ve ihtiyaçlarını daha kolay anladıklarını ifade ediyorlar. Aynı zamanda yıllar içinde bir eğitimci olarak kendilerinde gerçekleşen dönüşümü de çok önemli bulduklarını söylüyorlar. Bir diğer deyişle, kendilerinin de öğrencilerden çok şey öğrendiğini hatırlatarak öğretme faaliyetinin karşılıklılığını vurguluyorlar.

Öğrencilerle iletişimi doğru yerden kurabilmek için öğrencilerin ekonomik ve sosyal imkanlarını ve kültürel kimliklerini tanımayı da ihmal etmemek gerekiyor. Öğrencilerin sınıftaki davranış ve tutumları, derslere yönelik algı ve istekleri aslında ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamla birlikte şekilleniyor. Dolayısıyla bu, öğretmenin hem nasıl bir eğitim modeli uygulayacağına hem de öğrenciyle iletişimini hangi yollarla, ne şekilde sağlayacağına karar verebilmesi için kritik bir önem taşıyor. Ayrıca sosyal kökenlerin ve ailenin sosyo-ekonomik geçmişinin çocuğun okul başarısı üzerindeki etkisi, araştırmalarda⁵ kendine yer bulmuş, bilinen bir gerçek.

Meslekte daha yeni olan birkaç öğretmen, öğrencilerin dilinden konuşmaya yeni başladıklarını ifade ediyor. İçlerinden birinin aktarımı şöyle:

“İlk sene özellikle her şey çok daha zordu. Sudan çıkmış balığa dönmüştüm çocukların karşısında. Ne yapacağımı bilemiyordum. Öğretmenlik eğitimi almakla gerçekten sınıfta, o öznelerin karşısında olmak bambaşka şeyler. İlk gün heyecanının da ötesinde, tek tek çocukları tanıyıp yaşadıkları hayat hakkında da fikir sahibi olmayı gerektiriyor yaptığımız şey. Tabii ki her biri biricik, bambaşka bi-

reyler ama çok benzer çevrelerde, benzer geleneklerle yetiştikleri için çok ortak noktaları da var. Dolayısıyla meslekteki üçüncü yılın olmasına rağmen kendimde büyük gelişim görüyorum onlarla kurduğum iletişim açısından. Bir de bu üç yılın bir yılı online eğitimle geçti aşağı yukarı, bu biraz ket vurdu benim de pratiklerime ama öğretmenliğe online eğitimle başlamak zorunda kalmış veyahut ancak yarım dönem yüz yüze eğitim yapabilmemiş meslektaşlarımı düşünüyorum, bence çok zor.” (Erkek, 27, Kuştepe)

Öğrencilerin ilgileri ve öğrenme motivasyonları

“Öğrenmek istemedikleri an kendilerini kapatıyorlar, kontrol mekanizması biz olamıyoruz.” (Kadın, 31, Gazi Mahallesi)

Öğretmenlerin tamamı, online eğitimin ilkökul çocuklarına akademik anlamda bir faydası olmadığını söylüyor. Anlattıklarına göre online eğitimde öğrencilerin ilgisini diri tutmak çok zor. Öğrenciler dersten sıkıldıklarında ekranı kolayca kapatabiliyor, bağlantısı kopmuş veya görüntüsü donmuş taklidi yapabiliyor, öğretmenin verdiği alıştırmaları yapıyormuş gibi görünerek oyun oynamaya başlayabiliyorlar. Öğretmenler, sınıf ortamındayken kopukluğun bu düzeyde mümkün olmadığından bahsediyor; dikkati dağılan öğrencileri fark etmek, derse/sınıfa yeniden dahil etmek ve bunun kontrolünü sağlamak yüz yüze eğitimde daha kolay oluyor.

“İstemeyen çocuğu online eğitimde tamamen kaybettik.” (Kadın, 33, Kuştepe)

Katılımcıların aktardığına göre, yüz yüze eğitimde istekli olan, derse aktif katılan öğrenciler online eğitimde de bir şekilde aktif olmayı başarıyor. Öğretmenler online eğitim sürecinde derse katılmaya istekli olmayan çocuklara hiçbir şey yaptıramadıklarını söylüyor, yüz yüze eğitimde derse aktif katılım sağlanması için uyguladıkları çeşitli tekniklerden bahsediyorlar. Bunlardan biri istasyon tekniği. Buna göre, örneğin 40 kişilik bir sınıfta öğrenciler beş gruba ayrılıyor ve öğretmenin belirlediği (örneğin küresel ısınma gibi) bir konu üzerine bir grup resim yaparken bir grup haber metni oluşturuyor ve bir başkası ise şiir yazıyor. Beş dakikada bir gruplar değişiyor ve öğrenciler birbirlerinin yarım bıraktığı işi tamamlıyor. Böylece hem dönüşümlü olarak üretim yapılmış oluyor hem sınıf içinde hareket ediliyor hem yaratıcılıkları tetikleniyor hem de dikkatleri daha az dağılıyor. Fakat online eğitimde bunu organize edip takibini yapabilmek ciddi anlamda zor. Sıkılan çocukların dikkatini toplamak ve hareket etmesini sağlamak için çeşitli yollar arayan öğretmenlerden biri online eğitimin başlarında öğrencilere yoga yaptırmayı denediğini anlatıyor. Ancak söylediğine göre çocuklar pek ciddiye almıyor. Görüşmeci bu durumu şu şekilde anlatıyor:

“Sınıftayken sıkılan çocuğu lavaboya fayansları saymaya falan gönderiyordum mesela, o daha etkili oluyordu. Yoga yaptırmaya başladım şimdi ama yok, olmuyor. Gülüyorlar. E bir de Gazi Mahallesi sonuçta, antin kuntin geliyor yaptırıklarım.” (Kadın, 31, Gazi Mahallesi)

Öğrencilerin algı kapasitesi

“Fiziki koşullar öğrencilerin algılarını olumsuz anlamda çok ciddi etkiledi.” (Kadın, 39, Dolapdere)

Öğretmenler, özellikle ilkököl çağındaki çocuklarda uzun süre mavi ışığa maruz kalmanın dikkat dağınıklığı ve baş ağrısına sebep olduğunu söylüyor; haliyle bu, öğrencinin algı kapasitesini de etkiliyor. Yüz yüze eğitimde öğrencinin dikkati dağıldığında öğretmen müdahalesinin daha kolay olmasının yanında, algıyı olumsuz yönde etkileyecek de daha az faktör var. Mekânda fiziki olarak bulunmak öğrencilerin anlatılanı daha iyi ve kolay anlamasını sağlıyor. Hatta katılımcıların söylediğine göre, öğrenciler zaten yaşlarının da etkisiyle sınıftayken bile derse uyum sağlamakta güçlük çekebiliyorlar ve dikkatleri çabuk dağılıyor. Görüşmelerden elde edilen verilere göre, online eğitimde dersler çocuklar için soyut kalabiliyor, öğrenciler işlenen konuları zihinlerine oturtamayabiliyorlar. Katılımcılardan biri, derslerin öğrenciler için soyut kalışına dair bir örnek sunuyor:

“Matematikte çarpma işlemi öğreteceğiz mesela, çocuğun aklına bir şeyi bir şeyle çarpıştırmak geliyor, oturtamıyor yani tam manasıyla. Bu yüzden de çok fazla tekrar, çok fazla pratik gerekiyor. Akıştırmaları verimli bir şekilde yapabilmeleri için de daha odaklanmış olmaları ve zihinlerinin daha açık olması gerekiyor. Ama işte evin içinde çok zor. Bir yandan canı sıkılıyor öğrencinin, bir yandan başı ağrıyor, dikkati dağılıyor, bir yandan anlamaya çalışıyor. Olmuyor hiçbir şekilde, eksik kalıyor.” (Kadın, 31, Gazi Mahallesi)

Buna ek olarak, evin içinde dikkat dağıtan çok fazla unsur var. Çoğunlukla kendilerine ait odaları bulunmayan öğrencilerin derse ailenin diğer üyelerinin de bulunduğu ortak bir alanda girdiklerinden bahseden öğretmenler, bu yüzden çocukların görüntülü ve sesli her türlü faktörden etkilenmeye daha müsait hale geldiklerini söylüyorlar. 2016 TÜİK verilerine göre, çocuklara ait ayrı oda bulunan -İstanbul'daki- hane oranını %43,1'ken⁶, görüşmeciler, sınıflarındaki çocukların yarıdan fazlasının ayrı odası olmadığına da ekliyor.

Öğrencilerin internete erişim imkânı

“Fırsat eşitsizliği hep vardı ama online eğitimde iyice ayyuka çıktı.” (Erkek, 27, Kuştepe)

Görüşülen öğretmenlerin tamamı, online eğitimle birlikte etkisi gözle görünür hale gelen ve öğrenciler arasındaki sınıfsal uçurumu derinleştiren fırsat eşitsizliğine vurgu yapıyor. Görüşmecilerin verdiği orana göre, sınıf mevcudunun %40'ı evlerinde internet/internet altyapısı olmadığı için online derslere katılamıyor. Bunun yanı sıra devletin EBA'ya erişim için verdiği internet paketleri de yeterli değil. Hatta kimi veliler öğretmenleri arayıp online dersler başladığından beri internet

6. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=205&lo-cale=tr>

faturalarının her zamankinden 2-3 kat fazla geldiğini söylüyor. Bahsedilene göre Zoom uygulaması kullanıldığında faturada bir anormallik yaşanmazken derslere EBA üzerinden girildiğinde faturaya yansıyan rakamlar şaşırtıcı oluyor. Bu da hem velilerin hem de öğretmenlerin kafasında EBA için belli bir miktar da olsa verilen internet paketine dair soru işaretleri oluşturuyor. Diğer bir yandan, eğitime erişim sorunu yaşayan öğrencilere verileceği açıklanan tabletler ihtiyacı karşılamamanın yanı sıra, öğrencilere ulaşmıyor da. Öğretmenler durumu kısaca şöyle açıklıyor:

“Bizden her sınıf için beş kişilik liste istiyorlar, hangi öğrencinin adını verelim ki? Birini ötekenden ayıramıyoruz. Derse katılamayanların sayısı oldukça fazla ama mecburen ‘en kötü’ durumda olan beşini seçip söylüyoruz. Fakat sonra hiçbir geri dönüş alamıyoruz, tabletler gelmiyor. Neredeyse yüz yüze eğitime geçeceğiz ama hala tablet yok. Bütün bir online eğitimi bu şekilde geçirmek zorunda kaldık.” (Kadın, 28, Esenyurt)

Derse katılabilen öğrencilerin de birçoğu komşularının internetiyle bağlantıyor, bu sebeple bağlantılarında sürekli kesinti oluyor. Büyük kısmının ise bilgisayarı yok, derslere telefondan giriyorlar; ancak evdeki telefon sayısı da yetersiz. Genelde babaları işe gittiğinden (eğer varsa) sadece annenin telefonu kullanılabilir. Özellikle birbirine yakın yaşta kardeşlerin olduğu bir ailede kardeşlerden biri derse katılırken diğeri katılamıyor. Yani, (sınıf mevcudunun %60’lık kesimi olan) online derse katılabilenler arasında eğitime kesintisiz ve verimli bir biçimde ulaşabilen öğrencilerin sayısının epey az olduğunu söylemek mümkün. Öğretmenler aktif şekilde ders yapabildikleri öğrenci sayısının bir elin parmağını geçmediğini söylüyor.

Ders kitapları ve ek materyallerin kullanımı

“Elimizden geleni yapıyoruz ama yetişemediğimiz çok öğrenci var.” (Kadın, 31, Gazi Mahallesi)

Öğretmenler, devlet ders kitaplarına ek olarak kullandıkları materyalleri online eğitimde öğrencilere ulaştırmakta çok zorlandıklarını ifade ediyor. Genellikle ekrana yansıtıp öğrencilerin faydalanmasını sağlayabildiklerini; ancak verimin yüz yüze eğitimle kıyaslanmasının mümkün olmadığını vurgulayan öğretmenler, öğrenciler için alıştırma ekranından takip etmenin çok daha zor olduğunu; materyal ellerinde olduğunda daha kolay anladıklarını ve öğrenebildiklerini belirtiyor. Bu kısıtı aşmak için kırtasiyelerle anlaşılan öğretmenler olmuş. Veliler öğretmenin ekrana yansıttığı materyali gidip kırtasiyeden alabiliyor ve böylece öğrenciler ellerindeki kaynağı takip etmiş oluyorlar. Ancak elbette bu durum, her öğrencinin ve ailesinin alım gücü dahilinde değil. Öğretmenler, öğrenciler adına masrafların bir kısmını karşılamaya çalışıyor ancak tamamına onların da gücü yetmiyor. Bu durumu şöyle dile getiriyorlar:

“Neticede bizim de ekonomik durumumuz ortada. Öğretmen maaşları malum. Elimizden geleni yapıyoruz aslında ama yetişemediğimiz o kadar çok çocuk oluyor ki...” (Erkek, 47, Dolapdere)

7. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=30708>

Ayrıca eğitim hizmetlerinde en fazla sorunun eğitim masraflarında görüldüğünü ortaya çıkaran 2018 TÜİK verileri⁷ de öğrencilerin eğitim materyallerine ulaşmadaki problemini destekler nitelikte.

Öğretmenlerden biri yüz yüze eğitimde devlet ders kitaplarına alternatif olarak dışarıdan kaynak kitap alınmasına ilişkin getirilen yasaktan bahsediyor ve ek materyal kullanımının çocuğun performansına ve sınıftaki zaman kullanımına ilişkin etkisini anlatıyor:

“Yüz yüze eğitimde dışarıdan kaynak kitap alınmayacak şeklinde bir yasak getirildi. Bir iki yıldır bu böyle. Tabii ki kullananlar yine kullanıyor, veliler alıyor bir şekilde, biz kitap öneriyoruz vesaire ama önemli olan tüm velilerin alabilmesi ki ortak bir eksende gidebilelim. Bu yüz yüze eğitimde de mümkün olmuyordu, şimdi de olmuyor. Ama kitap dışında kullandığımız şeyler de vardı elbette. İnternet sitelerinin dokümanlarını çıktı olarak alıp çocuklara dağıtıyorduk. Eğitim yüz yüze ders esnasında bile konuyla ilgili hemen çıktı alabiliyorduk sınıflarda yazıcı olduğu için. Anında da dönüt alıyorduk çocuklardan. Yapıyorlardı, kontrol ediyorduk. Şimdi ek çalışmaları Whatsapp üzerinden göndermeye çalışıyorum ama kâğıt hazır olmadığı için ellerinde, gönderdiklerimin aynısını defterlerine tekrar yazmaları epey zaman alıyor. Çocuğun sıkılmasına sebep oluyor bu da. Yine de dediğim gibi, bu tarz materyallerden iyi kötü faydalanabiliyoruz.” (Kadın, 39, Dolapdere)

Sonuç:

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde öğretmenler, yüz yüze eğitimde demokratik ve öğrenci odaklı bir sınıf iklimi yaratmanın daha kolay olduğunu; öğrencilerin sahip oldukları fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların daha kolay anlaşıldığını ve buna bağlı gelişen öğretmen-öğrenci ilişkisinin daha dolaysız ve yapıcı bir biçimde şekillendiğini sıklıkla belirtmiştir. Bununla birlikte vurgulanan bir diğer nokta yüz yüze eğitimin bir başka olumlu etkisinin de öğrencilerin (özellikle 7-10 yaş arası grubun) sosyal becerilerini geliştirebilmelerine önemli katkılar sağladığıdır. Yaşanan pandemi koşulları sebebiyle geçilen online eğitimin beraberinde getirdiği fiziki koşullar öğrencilerin algılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Uzun süre ekrana bakmak zorunda kalan çocuklarda telefon, bilgisayar ve tabletlerin baş ağrısı yaptığı ortaya çıkmış; öğrencilerin verimli bir biçimde odaklanabildikleri süre büyük ölçüde kısıtlanmış ve dikkat dağınıklığı oranları artmıştır. Bununla birlikte, öğrencilerin motivasyonlarının olumsuz etkilendiği, derse katılım oranlarının büyük ölçüde azaldığı ve öğrenme isteklerinde düşüş yaşandığı öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Derse katılmak istemeyen öğrenciyi pedagojik yöntemlerle sürece dahil etmenin daha mümkün olduğu yüz yüze eğitimin kesintiye uğraması ile, ilgisini kolaylıkla toplayamayan öğrenciler eğitim sürecinin dışına itilmiştir.

Çalışmanın bulguları, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinin önemli motivasyonlarından biri olan mevcut fırsat eşitsizliğinin görmezden gelinemeyecek bir boyuta eriştiğini kanıtlar niteliktedir. Eğitime erişebilmek için gereken teknolojik cihaza ya da internet erişimine sahip olamayan öğrenci sayısı oldukça fazladır. Online eğitim sürecinde derse katılabilen öğrencilerin oranı %60'tır. Bu da yaklaşık 40 kişilik bir sınıfta 16 öğrencinin eğitim hakkından faydalanamadığı anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, öğretmenlerin devlet ders kitapları haricinde kullandıkları materyalleri ekonomik ve lojistik sebeplerle öğrencilere ulaştırılamaması sonucu öğrenciler için bu materyalleri ekrandan takip etmek zorunda olması verimi ciddi ölçüde düşürmüş ve öğrenme sürecini sekteye uğratmıştır. Öğretmenler, maddi olanakları el vermeyen öğrencilere destek olmaya çalışsalar da öğrencilerin hepsine ulaşmakta zorlanmaktadırlar. Toparlamak gerekirse, araştırma sonucunda, online eğitime geçişle birlikte İstanbul'un sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bu semtlerindeki devlet okullarında okuyan öğrencilerin, temel haklarından biri olan eğitime akranlarıyla eşit şekilde erişemediği ortaya çıkmıştır. Yukarıda açılan her başlıkta olduğu gibi burada da ekonomik ya da toplumsal nedenlerle derse diğerleriyle eşit erişim imkanına sahip olmayan öğrenciler, erişim güçlüğü yaratan koşulları daha da besleyecek ve içinde buldukları sınıfsal fayı derinleştirecek bir kısır döngünün içine girmişlerdir. Fiziki ve maddi koşulları sebebiyle eğitime erişimi diğerlerine göre daha kısıtlı olan öğrencilerin büyük bir kısmı, bu süreçte neredeyse tamamen bir kopuş yaşayarak temel haklarından faydalanamaz duruma gelmişlerdir. Yukarıdaki bulgulara bakarak söylemek mümkündür ki devletin üstlenmesi ve organize etmesi beklenen eğitim süreci, online eğitime geçiş ile ailelerinin tutumları ve ekonomik durumlarının önemli bir belirleyene dönüştüğü bir akıntıya teslim edilmiştir. Çeşitli sebeplerle ailesi tarafından derse katılımı, ödevleri denetlenmeyen ya da ekonomik yetersizlikler sebebiyle kaynak eksikliği yaşayan çocukların eğitim sürecinden kopmaları pamuk ipliğine bağlanmıştır. Aynı zamanda fırsat eşitsizliğinin, öğrencilerin eğitim olanaklarını sınırlamanın yanında öğretmenlerin öğretme pratiklerini de olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu çalışmanın merkezinde konumlanmasa da pek çok öğretmenin dikkat çektiği ve bireyin karakter gelişiminde ve kimi alışkanlıkları kazanmasına önemli rol oynayan sınıf ortamından yoksunluk hali ve gelecekteki muhtemel sonuçları, altı çizilmeden geçilmemesi gereken bir diğer noktadır.

Kaynakça

- Althusser, L. (2002). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Gazete Duvar, Online eğitim: 4 milyon öğrenci online eğitime ulaşamıyor <https://www.gazeteduvar.com.tr/online-egitim-4-milyon-ogrenci-uzaktan-egitime-ulasamiyor-haber-1504917>
- Gazete Duvar, Pandemi döneminde eğitim: 'Bir boşluğa bakıyor gibiyiz' <https://www.gazeteduvar.com.tr/pandemi-doneminde-egitim-bir-bosluga-bakiyor-gibiyiz-haber-1508335>
- Freire, P. (2019). Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar. Çev. Çağdaş Sümer. Yordam Kitap. İstanbul.
- Yılmaz, T. (2014). Eğitim Ekonomi İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın.